

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna

Zrínyi Ilona

Jelen tanulmány Zrínyi Ilona születésének 375. évfordulója tiszteletére jelenik meg.

Absztrakt

Zrínyi Ilona fejedelemasszony, vagy ahogy a francia konzul nevezte, hercegnő 1703-ban, Nikomédiában adta vissza lelkét Teremtőjének – nagyhírű nemzetségének utolsó sarjaként; igaz, fiában, II. Rákóczi Ferencben tovább élt, hiszen ő éppen akkor bontott zászlót „*Cum Deo pro Patria et Libertate*” jelszóval, amikor édesanyja eltávozott az élők sorából.

Sokáig nem tudtuk, hogy a kisleány pontosan mikor és hol született: a sírfeliratából – életének 60. évében halt meg – szoktuk visszakövetkeztetni születésének idejét, amelyet 1643-ra tettük. Noha a dátummal kapcsolatban erős kételyeink voltak, hiszen egyrészt akkor 51 évesen kellett volna Ilona asszonynak megszülnie utolsó gyermekét (akit 1694-ben a világra hozott), másrészt akkoriban a leányokat – pláne, ha nagy nemzetségből származtak és nagy hozományt vittek magukkal – inkább 14–15 évesen szokták férjhez adni.

1. kép: Zrínyi Péter (1621–1671), Zrínyi Ilona édesapja

Az újabb kutatások azonban egy régebbi, elfelejtett publikációra hivatkozva tisztázták Zrínyi Ilona születési idejét, amely 1649. március 20-án volt.¹ Tehát való igaz, nem 23 évesen adták férjhez a Zrínyiek hajadon leányukat, és idősebb sem volt vőlegényénél. Azonban a párválasztás sem volt szokványos; I. Rákóczi Ferenc (1645. február 24. – 1676. július 8.) választott erdélyi fejedelem számára a menyasszonyt édesanyja, Báthory Zsófia özvegy fejedelemasszony szemelte ki; az elvesztett fejedelemség helyett családi birtokaikra, Északkelet-Magyarországra visszavonult Rákóczi család egyetlen férfitagjának a távoli horvátországi Ozaly² várában székelő, a törökök ellen vitézkedő Zrínyi Péter leányát. Eltökélt szándéka az volt, hogy az egyetlen Rákóczi-sarj továbbvigye a nemzetséget házasságával. Zrínyi Miklós (1620–1664) horvát bán ügyvédje és barátja 1663 januárjában azt írta, hogy a Zrínyi leánynak már a festett képét³ is elküldték Munkácsra, ekkor a fiatal menyasszonyjelölt még be sem töltötte 14. életévét. Ám az eljegyzés csupán két és fél év után, 1665 nyarán következett be.⁴ Miért csak ekkor?

2. kép: Ozaly vára, a Zrínyiek ősi fészke

3. kép: Bribir – ahonnan a Zrínyiek származtak. A régi templom reneszánsz Madonnája a déli kapu bejárata fölött

¹ VÉGH Ferenc: A „Magyar Márs” árnyékában? Az ismeretlen Zrínyi Péter. *Hadtörténelmi Közlemények* 133 (2020), 4. szám, 805–826., 818, 129. jz.

Ebben a szerző Zrínyi Ilona nagyapjának, Frangepán Farkas Kristóf diáriumát idézi, amelyet a kutatás eddig figyelmen kívül hagyott. A bejegyzés nem hagy kétséget afelől, hogy Zrínyi Ilona 1649. március 20-án éjjel, 11 és 12 óra között a Muraközben született, vélhetően Podbresten. A horvát nyelvű naplóbejegyzés eddig elkerülte a téma magyar és horvát kutatóinak figyelmét.

Podbrest (korábban: Drávaszilas) Horvátországban, Muraköz megyében van, Csáktornytól (Čakovec) délkeletre. Vö.: VÁLYI András: Magyar országnak leírása. 1–3. köt., Budán, 1796–1799. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarország-leirása-valyi-andrás-B764D/p-B987E/podbrest-B9AF1/>. (Letöltés: 2023. augusztus 10.)

² Ozaly: vár és város Horvátországban, Károlyváros megyében. A Frangepánok, majd a Zrínyiek családi birtoka, akik Zrínyi Péter horvát bán kivégzéséig, 1671-ig birtokolták. Ma: Ozalj, HR.

³ Zrínyi Ilonáról sajnos nem maradt fenn semmilyen festmény. Az a gyönyörű kép, amit eddig Zrínyi Ilonáról készült műnek gondoltuk, és a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka gyűjteményében található, nem őt, hanem Sobieski János lengyel király feleségét ábrázolja. Vö.: SERFŐZŐ Szabolcs: *Egy képmás metamorfózisa: Zrínyi Ilona arcképének eredete és recepciótörténete*. BTK ITI Reneszánsz Osztály felolvasóülései. <https://mtabtk.videotorium.hu/hu/recordings/44943/egy-kepmas-metamorfozisa-zrinyi-ilona-arckepenek-eredete-es-receptiotortenete>. (Letöltés: 2022. március 20.)

⁴ R. VÁRKONYI Ágnes: *Zrínyi Ilona „Európa legbátrabb asszonya”*. Magyar–Török Baráti Társaság, Budapest, 2008, 62.

1663 és 1665 között a politikai-katonai események fölöttébb viharos gyorsasággal változtak; Zrínyi Miklósnak a nagyreményű felszabadító háborús terve a téli hadjárata után megkezdett Kanizsa sikertelen ostromával elszállt, maga a horvát bán is meghalt 1664 novemberében, és a magyar nagyméltóságok szövetséget kötöttek az ország érdekében. A korábban alakuló szövetségbe Zrínyi Miklós helyett öccse, Péter lépett,⁵ akit közben horvát bánná is kineveztek; a család Ozaly várából Miklós egykori székhelyére, Csáktornyára⁶ költözött. Így nem csoda, hogy Zrínyi Péter leányának eljegyzése, illetve esküvője elhúzódott, halasztódott. Az apa az 1665. december 28-án keltezett esküvői meghívóban a következőképpen fogalmazott:

„Az Anyaszentegyháznak régi bevött szokásából és Isten ő szent felsége bölcs rendeléséből ígértem örök házastársul az én szerelmes leányomat Zrínyi Ilonát az méltóságos Rákóczi Ferenc uramnak, Erdély Országának választott fejedelmének...”⁷

A lakodalmat 1666. március 1-jén, nagy pompa közepette, a Makovica magas vára alatti zborói kastélyban⁸ tartották. A menyasszonyt a vőlegény arannyal festett üveges hintóval várta, Bártfa⁹ városa fogadást adott, és az esküvőre hivatalos volt nemcsak a magyar király és az erdélyi fejedelem, hanem a lengyel király is, továbbá a krakkói püspök, a nagyhetman, valamint a lengyel és a magyar főméltóságok. A szertartást nem is tarthatta volna más, mint az ország érseke, Szelepcsényi György.¹⁰ Az esküvő után a pár Munkácsra, Sárosba, Borsiba utazott, majd Sárospatakon¹¹ rendezkedett be.

⁵ Lásd erről részletesen: R. VÁRKONYI Ágnes: *Zrínyi Miklós szövetsége Wesselényivel és Nádasdyval a török ellen 1663-ban*. Történelmi Szemle, XXVII (1984), 3. szám, 341–369.

⁶ Csáktornya, Čakovec, Tschakturn: erődített vár és város a Muraközben, a Cilleiek, majd Ernszt Zsigmond birtokolta. 1546-tól a szigetvári hős, Zrínyi Miklós birtoka, a Zrínyiek magyarországi családi központja lett a Zrínyiek kihaltáig. Ma: Čakovec, HR.

⁷ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 68.

⁸ Makovicza, Makovica: vár és uradalom Sáros vármegyében, amely egykoron hercegség volt. Az uradalom központja Zboró volt. 1497-ben Perényi Imre, a későbbi nádor vette meg a makovicai várat. A XVI. században Serédy Gáspár bírta, majd Osztrog hercegének kezén volt. 1601-ben öreg Rákóczi Zsigmond szerezte meg zálogbirtokként, amely később pereskedéshez vezetett. A zálogösszeg 120 ezer rajnai Ft (96 ezer magyar Ft) volt. A makovicai uradalomhoz 1600-ban 103 falu tartozott. (HANGAY Zoltán: *Erdély választott fejedelme, Rákóczi Zsigmond*. Zrínyi, Budapest, 1987, 139–142.) A régi makovicai vár egy magas hegy tetején épült, amely már a XVIII. században romos volt. Rákóczi Zsigmond a lenti központban, Zborón kastélyt és templomot építtetett, fiai is itt születtek. I. Rákóczi György (fejedelem: 1630–1648) gyakran tartózkodott ezen a helyen, az itt keltezett leveleit ekként datálta: „Datum Zboroviae sub centum tiliis” – mivel a kastély udvara körül két sorban ültetett 100 hársfa zöldelt. Vö.: FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára*. I–IV. köt., Pesten, 1851, IV. köt. 323–324.

A makovicai vára alatt terül el Zboró – mezőváros urasági kastélyokkal. (VÁLYI András: *Magyar országnak leírása*, I–III. köt. Királyi Universitas, Budán, 1796–1799., III. köt. 665.); H. TAKÁCS Marianna: *Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI–XVII. század)*. Akadémiai, Budapest, 1970, 213, 248. A zborói kúria 1634. évi leltárát lásd: H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 248.

A zborói kastély az I. világháborúban elpusztult, maradványát az 1950-es években bontották el. Ma: Zborov, SK.

A fenti zborói vár megmentésére az utóbbi években egyesületet szerveztek, és a lelkes csapat szépen halad a vár maradványainak megmentésében, ill. rekonstrukciójában. Lásd erről részletesen: KAMINSKÝ Vladimír: *A zborói vár megmentése*. In: HALÁSZ Magdolna, PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó: *Rákóczi és Kassa. Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából*. Kassa, 2016. október 26–29. Kassai Polgári Klub, Sárospatak, 2016. 148–151.

⁹ Bártfa, Bartfeld: szabad királyi város Sáros vármegyében. Ma: Bardejov, SK.

¹⁰ Szelepcsényi György (1595–1685): Magyarország prímás-érseke, diplomata. 1666 januárjától töltötte be a legmagasabb egyházi méltóságot. MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON (MKL), szerk. DIÓS István, VICZÁN János, Szent István Társulat, Budapest, 1993, <https://lexikon.katolikus.hu/S/Szelepcs%C3%A9nyi.html>. (Letöltés ideje: 2024. márc. 20.)

¹¹ A birtokok rövid leírását lásd az alábbiakban.

4. kép: A zborói reneszánsz építésű templom

5. kép: A zborói kastély – metszet

6. kép: I. Rákóczi Ferenc választott erdélyi fejedelem

Patakot¹² még a fejedelmi nagyapa, I. Rákóczi György (1630–1648) rendezte be magyarországi fő rezidenciává, amelyet majd özvegye, Lorántffy Zsuzsanna épít tovább. Az unoka, I. Rákóczi Ferenc valóban fejedelmi udvart tartott fenn Sárospatakon; 27 főember szolgája, 22 étkefogója, 7 pohárnoka, 8 asztalnoka volt, akiket szakácsok, ajtónállók, tálmosók, inasok, szolgák stb. hada látott el mindennel. Az úr biztonságáról 300 lovas és kékgyalog, 30 udvari zöldpuskás gondoskodott, nem beszélve a várbeli kapuőrökről, pattantyúsokról és az uradalmakat igazgató gazdasági szakemberekről, provisorokról, jószágkormányzókról, vincellérekről, kulcsárokról, majorosgazdákról, majorosnékről, lovászokról stb. Az ifjú fejedelemasszonynak külön udvartartása volt. A teljes személyzet éves fizetése készpénzben

¹² Patak, Sárospatak: szabadalmas mezőváros Zemplén vármegyében, a Bodrog patak partján. A mohácsi csata után, a Pálóczy család kihalta után a Perényiek foglalták el a várat, és Perényi Péter, majd fia, Gábor építtette a belső udvari palotaszárnyat. A főúr halála után a Szepesi Kamara kezelésébe, majd 1573-ban a Dobók zálogbirtokába került. A család kihalásával a rokon Lorántffyak kezére jutott. I. Rákóczi György felesége, Lorántffy Zsuzsanna hozta hozományként a birtokot a Rákóczi családba. Lorántffy Zsuzsanna férje, I. Rákóczi György fejedelem (1630–1648) halála után visszaköltözött egykori lakhelyükre, és tovább építtette a várat. H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 233.

és ruházatban 42 670 Ft-ot tett ki, amelyet további 22 286 Ft értékű természetbeni javadalom egészített ki. Ez a 65 000 Ft-ba kerülő éves udvartartás¹³ egy nagy uradalom teljes éves jövedelmét tette ki. Persze mindez kitelt a hatalmas Rákóczi-birtokok éves jövedelméből.

Az uradalmak sokaságát a következő birtokok jelentették: a nemesi előnevet adó első jelentős domínium, Felsővadász¹⁴ a hozzácsatolt sajómenti és mátraalji Lorántffy-birtokokkal, a legnyugatibb vár, Lednice (Lednica)¹⁵, Derencsény¹⁶, csetneki részirtok udvarházzal¹⁷, a Lorántffy-örökségből származó Borsi¹⁸, Pocsaj¹⁹, az öreg Rákóczi Zsigmond által szerzett Debrő²⁰, Ónod, Szerencs Máddal²¹, Tokaj²², Tarcál²³, Regéc²⁴ – ez utóbbiba költözött Zrínyi

¹³ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 76.

¹⁴ Felsővadász: Abaúj vármegyében (ma: Borsod-Abaúj-Zemplén vm.) lévő település, ahonnét a családi hírnév és nagyság megalapítója, öreg Rákóczi Zsigmond (1544/1555–1608, erdélyi fejedelem: 1607–1608), híres törökverő vitéz, szendrői, majd egri főkapitány, előnevét származtatta. Rákóczi Zsigmond itt született. Apja: Rákóczi János zempléni alispán. Erődített kastélyát a törökök felgyújtottak 1567-ben. Később a család újjáépítette. HANGAY Z.: *Erdély választott fejedelme*, 11, 16.; H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 186.

¹⁵ Lednice, Lednicz: Trencsén vármegyében, Trencsény mellett fekvő vár és város, 1465-ben szabad királyi városi rangot kapott. A község melletti meredek sziklafal oldalában állnak a vár romjai. Lorántffy Zsuzsanna hozományaként került a Rákócziak birtokába. [R. VÁRKONYI Ágnes: „*Felemeljük szemünket az nagy hegyekre...*” (Amit megőrzött, és amit továbbadott). In: TAMÁS Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemszonya. Lorántffy Zsuzsanna. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára.* (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 40), Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Sárospatak, 2000. I–II. 25–40., 27.] Ma: Lednica, SK.

¹⁶ Derencsény: Árpád-kori alapítású község az egykori Gömör vármegyében, ma a Rimaszombati járáshoz tartozik. Ma: Drienčany, SK.

¹⁷ Csetnek: Gömör vármegyei bányaváros és mezőváros, több nemes részirtoka volt. A háromemeletes csetneki kastélyban részirtalajdona volt I. Rákóczi György fejedelemnek, majd a Thökölyeknek. 1685-ben a kurucok felégették a kastélyt, ekkor az összeírás II. Rákóczi Ferenc és I. Apafi Mihály fejedelem (1661–1690) tulajdonának írja. Vö.: H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 180–181. Ma: Štítnik, SK.

¹⁸ Borsi: község Zemplén vármegyében, Sátoraljaújhely közelében, a Bodrog folyó jobb partján. Árpád-kori falu, eredetileg a sárospataki vár tartozéka volt. 1615-ben Lorántffy Mihály szerezte meg, és így Lorántffy Zsuzsanna révén került a Rákóczi család birtokába. Vára még IV. Béla király (1235–1270) idején épült, amelyet később egyre tovább bővítettek. Itt született II. Rákóczi Ferenc 1676-ban. Vö.: FELD István: *A „Nagyságos Fejedelem” szülőhelye: Borsi reneszánsz kastélya.* Műemlékvédelem XLVII. (2003), 5. szám, 307–310. Ma: Borša, SK.

¹⁹ Pocsaj: Hajdú-Bihar vármegyében, a Berettyó és az Ér folyók találkozásánál fekvő nagyközség. A Pocsaji és Álmosdi család a XV. században kastélyt épített itt. Később a Rákócziak birtoka lett. A régi földvár helyére I. Rákóczi György épített várat 1641-ben. FÉNYES E.: *Magyarország*, III., 240–241. (A pocsaji őskori földvárról, Leányvárról lásd: <https://varak.hu/latnivalo/index/352-Pocsaj-Leanyvar/>. Letöltés: 2023. augusztus 17.)

²⁰ Debrő, Alsó- és Felső-Debrő: Heves vármegyében Árpád-kori nemzetségi település. Aba Sámuel építtetett nemzetségi monostort. Az 1560-as években az ónodi uradalom része lett a település és a vár. 1603-ban öreg Rákóczi Zsigmond vette meg, amely 1711-ig a Rákóczi család tulajdona maradt.

²¹ Szerencs és Mád: városok Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, a Tokaj-hegylajai borvidék fontos városai. Öreg Rákóczi Zsigmond előbb zálogbirtokként, 1580-tól tartotta kezében a fontos tokaj-hegylajai bortermő területet. Szerencs földesuraként a romos várat ő építtette újjá, és ez lett az 1585-ben kinevezett szendrői kapitány új otthona. Mádot felesége, Álaghy Bekény Judit útján kapta meg, miután a házaspár a rokonság, a Serédyk javára, peregyezésben, lemondott a pácini kastély birtokáról 1591-ben. HANGAY Z.: *Erdély választott fejedelme*, 33–35, 62.

²² Tokaj: a Tokaj-hegylajai szőlőművelés és bortermelés egyik legfőbb központja. Öreg Rákóczi Zsigmond, a királynak adott kölcsönei fejében, amely a tizenöt éves háború finanszírozását is jelentette, 1599-ben szeretne volna megkapni, de azt Giorgio di Basta megakadályozta. Így Tarcalt szerezte meg, de később Tokajt is. HANGAY Z.: *Erdély választott fejedelme*, 133.

²³ Tarcál: virágzó mezőváros, a hegylajai szőlőművelés és bortermelés egyik fő központja. Ezt a birtokot is öreg Rákóczi Zsigmond szerezte meg 1599-ben 80 ezer Ft fejében, szolgálataiért. HANGAY Z.: *Erdély választott fejedelme*, 133.

²⁴ Regéc, Regéczke: az Abaúj vármegyei várat a XIII. században építtették. A XVI. században a Serédy, Álaghy, majd Mágóchy család birtokában lévő vár Esterházy Miklós, a későbbi nádor (1625–1645) kezére jutott első felesége, özv.

Ilona özvegye első évében, és II. Rákóczi Ferenc és Julianka is itt töltötte kisgyermekkorát, – tokaji szőlők, a már korábban említett Sárospatak, Böszörmény²⁵, Élesd²⁶, Ecsed²⁷, Kálló²⁸, Székelyhíd²⁹, Tasnád³⁰, Szatmár³¹, Nagybánya³², Dobóruszka³³, Szentmiklós³⁴, a szintén öreg Rákóczi Zsigmond által megvett Zboró és Makovica,³⁵ valamint Sáros³⁶ és az ismételten

Mágóchyné Dersffy Orsolya öröksége révén, bár a birtokot ő csak később, királyi adományozással nyerte el. A várra I. Rákóczi György is igényt tartott, aki azt ostrommal el is foglalta. A linzi béke értelmében a vár I. Rákóczi György kezén maradt, bár később fia, II. Rákóczi György (1648–1660) 160 ezer Ft-ot fizetett a birtokért az Esterházyknak. J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Az Esterházy család birtokpolitikája, különös tekintettel Esterházy Pálra*. In: Ács Pál (szerk.): *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén*. RECITI, Budapest, 2015, 67–88., 73.; H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 230–231.

²⁵ Böszörmény, Hajdúböszörmény: a hajdúság fő központja Hajdú-Bihar vármegyében. Báthory Gábor erdélyi fejedelem (1608–1613) telepítette meg hajdúkkal a települést.

²⁶ Élesd: mezőváros, majd város Bihar vármegyében, a Partiumban. Ma: Alesd, RO.

²⁷ Ecsed: mezőváros és vár Szatmár vármegyében, Nagykárolyhoz közel. A bevehetetlennek tartott vár a Kraszna folyó vizének szigetében épült, sáncokkal és bástyákkal megerősítve, mocsárral körülvéve. A Gutkeled nemzetség vára e nemzetségből származó Báthoryak kezében volt az ecsedi ág kihaltáig, 1605-ig, majd a somlyói ágra, Báthory Gábor fejedelemre (1608–1613) szállt. A várat Bethlen Gábor szerezte meg. A linzi békében (1645) került I. Rákóczi György fejedelem birtokába. A Rákóczi szabadságharc leverése után királyi parancsra a várat felrobbantották, mára nyoma sem maradt. (FÉNYES E.: *Magyarország*, II. köt. 119–121.; *Magyar várak, Nagyecsed*, <https://www.monitormagazin.hu/ajanlo/45266>. Letöltés: 2022. március 20.) Ecsed ma: Nagyecsed, város Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, a Mátészalkai járásban.

²⁸ Kálló, Nagykálló: mezőváros, majd város és királyi végvár (1570–74 között épült) Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében. (A várat felrobbantották, megsemmisült.) Bocskai hajdúkat telepített ide. I. Rákóczi György az 1644-es hadjárata során foglalta el. In: *Múlt-kor történelmi magazin*, 2009. március 20. https://mult-kor.hu/20090320_hetvegi_varkalauz_nagykallo. (Letöltés: 2023. augusztus 17.)

²⁹ Székelyhíd: Bihar vármegyei ősi település, mezőváros az Érmelléken. Középkori várát a XVI. században újjáépítették, megerősítették. Az 1664. évi vasvári béke értelmében, a törökök követelésére, lerombolták, majd felrobbantották. (FÉNYES E.: *Magyarország*, III. köt. 80.) Ma: Säcueni, RO.

³⁰ Tasnád, Tusnád, Tressenberg: az egykori Szatmár vármegyében, a tatárjárás után újraterelített falu, majd mezőváros. Bethlen Gábor fejedelem (1613–1629) is birtokolta, I. Rákóczi György fejedelem (1630–1648) szerezte meg. Ma: Täşnad, RO.

³¹ Szatmár: Árpád-kori település, Szatmár és Németi egyesüléséből létrejött Szatmárnémeti, az egykori Szatmár vármegye névadó szabad királyi városa. Az 1622. évi nikolsburgi békében a várat Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kapta meg, majd az 1645. évi linzi békében Bethlen utóda, I. Rákóczi György is elnyerte. 1660-ban II. Rákóczi György (1648–1660) halála után I. Lipót császár és király (1657–1705) a várat megszállta, megerősítette. (FÉNYES E.: *Magyarország*, III. köt. 71.) Ma: Satu Mare, RO:

³² Nagybánya, régi nevén: Asszonypataka. Az egykori Partiumban, Szatmár vármegyében, a Keleti-Kárpátok lábánál fekvő jelentős szabad királyi bányaváros. Az Árpád-kori települést II. Géza király (1141–1162) szászokkal telepítette be. 1624-ben a várost Bethlen Gábor fejedelem, majd a linzi békében I. Rákóczi György fejedelem kapta meg. (FÉNYES E.: *Magyarország*, III. köt. 127.) Ma: Baia Mare, RO.

³³ Dobóruszka: Árpád-kori eredetű község az egykori Ung vármegyében, a ruszcai Dobó család e birtokáról kapta nevét. A Dobó család építette a falu templomát is a XV. században. A Dobók után a Lorántffy család birtokaként, Lorántffy Zsuzsanna hozományaként került a Rákócziak kezére. (FÉNYES E.: *Magyarország*, I. köt. 269.) Ma: Ruská, SK.

³⁴ Szentmiklós, Beregszentmiklós, Szolvaszentmiklós: az Árpád-kori alapítású település fontos kereskedelmi útvonal mellett fekvő, gyorsan fejlődött, hamarosan mezővárosi rangot kapott. Az uradalmat és a kastélyt a XVI. században I. Miksa királytól (1564–1576) a Telegdiak vették zálogba. 1649-ben Lónyay Zsigmond kapta meg, aki végrendeletében második feleségére hagyta a birtokot. Az özvegy Rákóczi Lászlóhoz ment nőül, így került Szentmiklós a Rákócziak kezébe. J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *A Lónyay család és a Lónyay nők a 17. században. A Lónyayak*. Konferencia-kötet, megjelenés alatt. Ma: Csinagyijovo, UK.

³⁵ Zboró, Makovica: leírásukat lásd előbb.

³⁶ Sáros: Nagysáros, Sáros vármegye központja, mezőváros, Eperjestől északra terül el. A Várhegyen állt a középkori vár, amely majd a Rákócziaké lett, akik a Várhegy alatt építettek egy új kastélyt. (FÉNYES E.: *Magyarország*, II. 14–15.) Rákóczi Zsigmond kapta meg a birtokot cserébe az erdélyi fejedelemségről való lemondásáért. Ma: Šariš, SK.

megszerzett Munkács.³⁷ A Rákóczi-birtokok legfőbb jövedelmét a Tokaj-hegy körül elterülő hatalmas szőlők, illetve a tokaji uradalomból származó bor adta, amely hatalmas hordókban utazott Lengyelországba. Ezt a jól működő borkereskedelmet a család felemelője, Rákóczi Zsigmond építette ki. Természetesen nemcsak a bor és a mezőgazdasági, hanem bánya- és ipari termékek, így vasérc, üveghutákból származó üvegtányérok, kerek üvegablak-tányérok, sőt csillárok is piacra kerültek, miközben Zboróban már kis „fürdőszobácska” is volt.³⁸ Nem nélkülözték a lőpor- és fűrészmalmost sem, sőt Sárospatakon I. Rákóczi György fejedelem (1630–1648) ágyúöntő műhelyt is létesített, Makovicán fűrész-, papír- és puskaportörő malmok és vendégfogadó is működött.³⁹ A makovicei birtok egyúttal azt is jelentette, hogy a Lengyelország felé vezető kereskedelmi útvonal – elsősorban a hegyaljai borszállítás tekintetében – a Rákócziak kezében volt immáron azóta, amióta öreg Rákóczi Zsigmond megszerezte azt Osztrog hercegétől.

Mindezen birtokokat és azok működését meg kellett ismernie az ifjú fejedelemasszonynak – más léptékű volt ez a gazdagság, mint amihez szeme hozzászokott Ozaly várában vagy akár Csáktornyán. Másként éltek a vármegyék nemesei, sőt azok hite is különböző volt; ők többnyire reformátusok voltak, bár ura és anyósa is már az ő hitét, a római katolikus vallást követték.

A nagysárosi Rákóczi-kastély 1948-ban egy tűzvész során – valószínűleg szándékos gyújtogatással – pusztult el. Erről lásd: Štefan SÁROSSY: *A nagysárosi kastély*. In: HALÁSZ Magdolna, PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó (szerk.): *Rákóczi és Kassa. Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából*. Kassa, 2016. október 26–29. Kassai Polgári Klub, Sárospatak, 2016, 141–147.

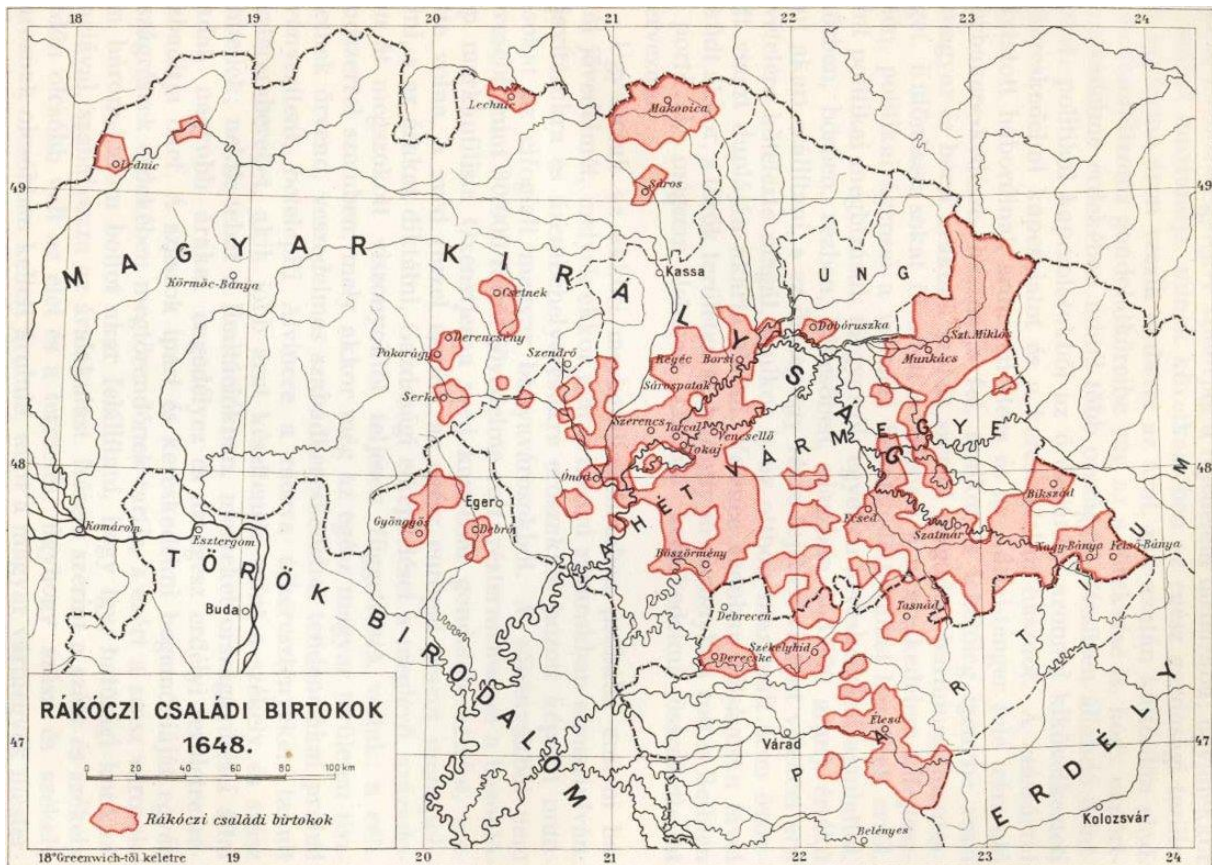
³⁷ Munkács: Bereg vármegye központja, a hatalmas vár a síkságból kiemelkedő vulkanikus hegyen áll. A vár alatt folyik a Latorca, a várhoz tartozik a folyópartra települt helység, Palánka. A középkori vár II. Lajos király (1516–1526) halála után Szapolyai János (I. János király, uralkodott: 1526–1540) kezébe került, majd hol a Habsburg uralkodó, hol János Zsigmond (1540–1571), Erdély királya (1570-től Erdély fejedelme) kezében volt. 1573-ban a Mágóchy család vette zálogba. 1587-ben Mágóchy András árváinak gyámja Rákóczi Zsigmond lett, majd annak özvegyét, Álaghy Bekény Juditot 1587-ben feleségül vevén, a zálogbirtok is reá szállt. 1570-ben a hatalmas uradalom jövedelmét, a falvak szolgáltatása nélkül, az összeírók közel 98 ezer Ft-ra becsülték! (HANGAY Z.: *Erdély választott fejedelme*, 37–44.) Rákóczi 1603-ban gyámfiának, Mágóchy Ferencnek átadta örökségét, a munkácsi várat. Mágóchy 1611-ben meghalt, és özvegyének kezével, Dersffy Orsolyával Esterházy Miklós kapta meg 1612-ben. (J. ÚJVÁRY Zs.: *Az Esterházy család*, 71.) Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) a nikolsburgi békében (1621) szerezte meg 300 ezer forintért, 1635-ben pedig I. Rákóczi György fejedelem tulajdonába ment át. A Rákóczi szabadságharc (1703–1711) leverése után I. Lipót király konfiskálta a Rákóczi-birtokokat. (FÉNYES E.: *Magyarország*, III. köt. 119–121.) Ma: Zamok Palanok, UK.

A birtokok leírását, inventáriumait lásd részletesen: MAKKAI László: *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai 1631–1648*. Akadémiai, Budapest, 1954.

A térkép: http://dka.oszk.hu/020600/020643/05_010_nagykep.jpg

³⁸ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 78.

³⁹ HANGAY Z.: *Erdély választott fejedelme*, 140.

7. kép: A Rákóczi család birtokai 1648-ban

1667 októberében Zrínyi Ilona megszülte első fiát, akit – a kor szokása szerint – a nagypapa tiszteletére, György névre kereszteltek.⁴⁰ A magyar nagyméltóságok szervezkedése azonban ekkor már javában folyt; nyilván Zrínyi Ilona is érzekelte, tudnia kellett, hogy férje részt vesz a szervezkedésben. I. Rákóczi Ferenc 1669 áprilisában megkötötte a felső-magyarországi protestáns nemesekkel a sárospataki egyezményt, amely nyomán a protestánsoknak visszaadta elvett templomaikat, visszaállította iskoláikat, lelkészeik jövedelmét. 1670. április 9-én a sárospataki várban meghirdette a felkelést, ám az mintegy három hét múlva hamvába fulladt.

Az ifjú fejedelemszöveg egyaránt retteggett horvátországi övéi és ura életéért. Édesapját, gróf Zrínyi Péter horvát bánt és édesanyjának bátyját, gróf Frangepán Ferencet Bécsben letartóztatták,⁴¹ testvérét, Jánost még apja küldte oda, édesanyját, Frangepán Katalint szinte egy szál ruhában, kincseitől megfosztva, katonai őrizet alatt hurcolták el Csáktornyaól kishúgával együtt Grázba. Három évvel később elmeháborodottan, mindenéből kiforgatva fejezte be hányatott sorsát egy grazi kolostorban. Kisleányát, Aurórárt is elvették tőle, és egy

⁴⁰ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 84.

⁴¹ Zrínyi Péter 1670. április 13-án Bécsbe érkezett Frangepán Ferencsel, hogy tisztázza magát és bocsánatot nyerjen az uralkodótól.

klagenfurti kolostorba zárták.⁴² Zrínyi Ilonának nem volt többé sem ősi családi fészke,⁴³ sem rokonsága, János öccsét⁴⁴ leszámítva; 1670-ben a hullámok már összecsaptak a család feje fölött. 1671. április 30-án Bécsújhelyen kivégezték édesapját, gróf Zrínyi Pétert és anyai nagybátyját, gróf Frangepán Ferencet.

8. kép: Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc temetése 1671-ben. Ismeretlen festő, XVII. század

Csupán elképzeltük, hogy Zrínyi Ilonának hogyan jutott tudomására a szörnyű ítélet. A kivégzésről már másnap metszeteket árultak Bécsben, és az udvar óriási hírveréssel adta tudtul, hogy a kereszténység veszedelmes ellenségeit elpusztította.⁴⁵ Magyar oldalról persze

⁴² BARTA János: *Miért halt meg Zrínyi Péter? A Wesselényi összeesküvés története*. Móra, Budapest, 1986, 233.

⁴³ Zrínyi Miklós halála után öccse, Péter – Zrínyi Ilona édesapja – kapta meg a báni méltóságot. Ekkor Zrínyi Péter családja átköltözött Csáktornyára.

⁴⁴ Zrínyi János 1670 őszén Prágába került tanulni, majd katona lett. 1683-ban a Bécs ostroma elől a Linzbe menekült német-római császár és magyar király közelében tartózkodott, amikor fegyvere véletlenül elsült. E szerencsétlenség következtében megvádolták I. Lipót (1657–1705) elleni merénnyel, majd bebörtönözték, és 21 évi rabság után, megőrülve halt meg a börtönben. Vele a Zrínyi család kihalt. Az 1670–1671 válságos években Zrínyi Ilonának volt még egy rokona: nagybátyjának, Zrínyi Miklósnak fia, Ádám. Ő az 1691. augusztus 19-én lezajlott igen véres szalánkeméni ütközetben halt meg – ott, ahol Ilona férje, Thököly Imre török tisztként a másik oldalon harcolt.

⁴⁵ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 96–97. Ezen eseményt részletesebben is leírtam egy másik tanulmányomban, lásd: J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona ifjú éve*. In: ŐZE Sándor, SZELKE László (szerk.): *Res Publica*

másként látták az eseményeket: „*Ez lött jutalmok egy kis vétekért, hogy nyavalyások hazájoknak elnyomattatott szabadságát, minthogy különben nem lehetett, fegyverrel akarták extorqueálni, nem a magok különös hasznát, hanem a közönséges jót forgatván, gyalázatosan hóhér keze által ölettetnek meg, és szomorú példabeszédben marada emlékezetek az egész világ előtt e mai napig*” – írta később a krónikás Cserei Mihály.⁴⁶ A megalázó kivégzést még inkább növelte a hóhér ügyetlensége; ugyanis Zrínyi Péterre kétszer vagy háromszor is le kellett sújtania a bakónak, aki valósággal letépte a fejét, mintsem lefejezte volna. Frangepán Kristófnál sem sikerült az első csapás.⁴⁷ Zrínyi Péternek, aki számtalan, törökök ellen vívott győztes csata hőse volt, nem adatott meg az ellenségtől való hősi halál. Utolsó estéjén egy cédulára írt végakaratóban a harcokban viselt szabályját, amely eredetileg Nagy Szülejmáné volt, és Bécsbe is magával vitte, egyetlen fiára, Jánosra hagyta.⁴⁸ Azt is kérte, hogy nagyapjának, Zrínyi Györgynek – a szigetvári hős fiának – aranyos buzogányát, amelyet Sasvár bégtől nyert, és jelenleg Spankau tábornoknál van, ha el nem ajándékozta, szerezzék vissza. Ezek a fegyverek, amelyek dicső elődei és az ő életútját is végigkísérték, egyszerre igen fontos szimbólumok is voltak. Ha harcban esett volna el, vagy otthon, betegségben halt volna meg, díszes temetésén családtagjai, fegyverhordozói felvonultatták volna, azzal vitézségét, bátorságát, nagyságát jelképezve. Mert a vitézi élet akkoriban kivívta az „örök élet dicsőséges koronáját”. „*Nincs a világon szebb és dicsőbb dolog, mint a becsületes név és jó hírnév! Ez soha meg nem hal, hanem örökké él. A földi javak elveszhetnek, – az nem baj –, de aki a becsületét elvesztette, mindenét elvesztette*” – írta Zrínyi Ilona búcsúlevelében fiának, II. Rákóczi Ferencnek Pozsonyban, 1692. január 8-án.⁴⁹ E sorok a Zrínyi család eszméjét és a *Szigeti veszedelem* lényegét is tükrözik, amely Zrínyi Ilonának is igen fontos öröksége lehetett, hiszen ezt adta tovább fiának. Az asszony csupán tizenkét évig nevelte fiát, hiszen Bécsbe érkezve azonnal elszakították tőle, és messzire, teljesen idegen közegbe küldték – ma úgy mondanánk, mintegy átnevelő táborba vitték –, ám ez a tizenkét évnyi nevelés és a Zrínyi- és Rákóczi-vér, vagyis a gének erősebbek voltak mindenféle „átnevelés”-nél. Noha édesanyja búcsúlevelét a fia talán soha nem kapta meg, mégis, a „*becsületes név és jó hírnév*” mindent felülíró kötelmében élt. Mindketten jól sáfárkodtak ezen eszmével: mind az anya, mind fia, földi vagyonát elveszítve, de becsületét megtartva, meg nem alkudva, száműzetésben haltak meg.

Nem tudjuk, hogy a nagyasszony lelkileg hogyan tudta feldolgozni családtagjainak megölését, valóságos kiirtását. Udvarában azt beszéltek, hogy még évek múlva is, álmában fej nélkül látta édesapját. Thököly Imre egyik leveléből tudjuk, hogy Törökországban is kísértette őt a múlt réme:⁵⁰ „*ágya körül, álmában ott bolyongott fejnélküli atyja és nagybátyja, később a bánatában megőrült édesanyja, elhalt testvérei, majd tragikus sorsú öccse, János...*”⁵¹

Confoederata. Tanulmányok Zrínyi Ilona születésének 375. és halálának 315. évfordulója tiszteletére. Szent István Társulat, Budapest, 2018, 11–27.

⁴⁶ CSEREI Mihály: *Erdély története (1661–1711)*. Kiad: BÁNKÚTI Imre. Európa, Budapest, 1983. 91. Idézi még: J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 14–15.

⁴⁷ Erről lásd: PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése. 1664–1671*. I–II. köt., II. köt. 346–350.

⁴⁸ PAULER Gy.: *Wesselényi*, II. köt. 341–342.

⁴⁹ Zrínyi Ilona búcsúlevele fiához, Ferenchez. Takáts Sándor: *Zrínyi Ilona Bécsben*. In: Uő: *Régi magyar nagyasszonyok*. Budapest, 1982, 287–299, 298. Idézi még: R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, kezdősorok.

⁵⁰ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 98.

⁵¹ J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 16.

Zrínyi Ilonának azonban nemcsak szülei és testvérei tragédiáját kellett megélnie, hanem 1670-ben férje, I. Rákóczi Ferenc életéért is sokat aggódott, hiszen az ő neve is az udvar fekete listáján szerepelt.

1670 decemberében megindultak a kihallgatások Gömör, Borsod és Torna vármegyékben, majd 1671 januárjától Abaúj, Sáros, Zemplén, Ung, Ugocsa és Bereg vármegyékben folytatódtak.⁵² Munkácson⁵³ február 21-én került sor I. Rákóczi Ferenc megidézésére, bár Rottal János⁵⁴ már január 15-ére elrendelte Pozsonyba idézését a többi gyanúsítottal együtt.⁵⁵ Az öreg fejedelemasszony, Báthory Zsófia (1629–1680) bevetette minden befolyását; hosszasan tárgyalt fia fejének megváltásáról. Az udvart herceg Lobkowitz első miniszter, Hocher kancellár, Sinzendorf udvarai kamarai elnök és Selb kamarai tanácsos képviselték. Az első összeg elképzelhetetlenül magas volt: 2 millió forint, amelyet később megfelezték, végül leszállították fél millió forintra.⁵⁶ Végül február 21-én létrejött a megegyezés: Báthory Zsófia fizessen készpénzben 200 ezer rénes forintot,⁵⁷ további 150 ezer forintot élelmiszerben, valamint 50 ezer forint értékben a trencsényi jószágot engedje át. Ecsed, Sáros és Sárospatak⁵⁸ váraiba császári katonaságot kellett beengedniük, ellenben a család biztosította magának Ecsedet, Borsit⁵⁹ és Munkácsot.⁶⁰ Az utóbbira különös gondot viseltek, hiszen nemcsak nagy és erős vár volt hatalmas váruralommal, hanem stratégiai és gazdasági fontosságú is Északkelet-Magyarországon.⁶¹ A XVI. század végén a család felemelője, öreg Rákóczi Zsigmond (1555–1608) gyámként már birtokában tartotta e fontos várat hatalmas uradalmával, de gyámfiának nagykorúságával vissza kellett azt bocsátania, hogy azt majd Esterházy Miklós birtokolja. Bethlen Gábor fejedelem (1613–1629) zálogként ügyesen megszerezte, majd azután I. Rákóczi György (1630–1648) is, és vált a fejedelmi család elidegeníthetetlen birtokává. I. Rákóczi Ferenc fejéért a hatalmas váltságösszeg egy részét az öreg fejedelemasszony kölcsönökből szerezte meg. Zrínyi Ilona is méltán kivette a részét az áldozatvállalásból: jegyajándékával és a szülői házból hozott készpénzével, ékszereivel, összesen 40 ezer tallérral, azaz közel 67 ezer forinttal⁶² járult hozzá férje életének megváltásához.⁶³

⁵² Pauler Gy.: *Wesselényi*, II. köt. 254–255.

⁵³ Munkács: leírását lásd fentebb.

⁵⁴ Rottal János: honfiúsított magyar báró, császári tanácsos, a magyar ügyek egyik szakértője. Wesselényi Ferenc nádorral és a magyar főrendekkel baráti viszonyban volt. Királyi biztosként ténykedett az 1660–70-es években. R. VÁRKONYI Ágnes: *Rendi szervezkedés és kuruc mozgalom (1664–1685)*. In: R. VÁRKONYI Ágnes (szerk.): *Magyarország története 1526–1686*. III/2., 1155–1272., 1155., 1176. stb.

⁵⁵ Pauler Gy.: *WESSELÉNYI*, II. köt. 256.

⁵⁶ Pauler Gy.: *WESSELÉNYI*, II. köt. 257.; J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 16.

⁵⁷ Rénes forint: 1659 után 1 rénes forint 60 krajcárt, azaz 300 fontdénárt ért, miként a magyar forint. Vö. HUSZÁR Lajos: *Pénzforgalom és pénzügyviszonyok Sopronban*. In: DÁNYI Dezső, ZIMÁNYI Vera: *Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig*. Akadémiai, Budapest, 1989, 22–63., 57.

⁵⁸ A várak leírását lásd fentebb.

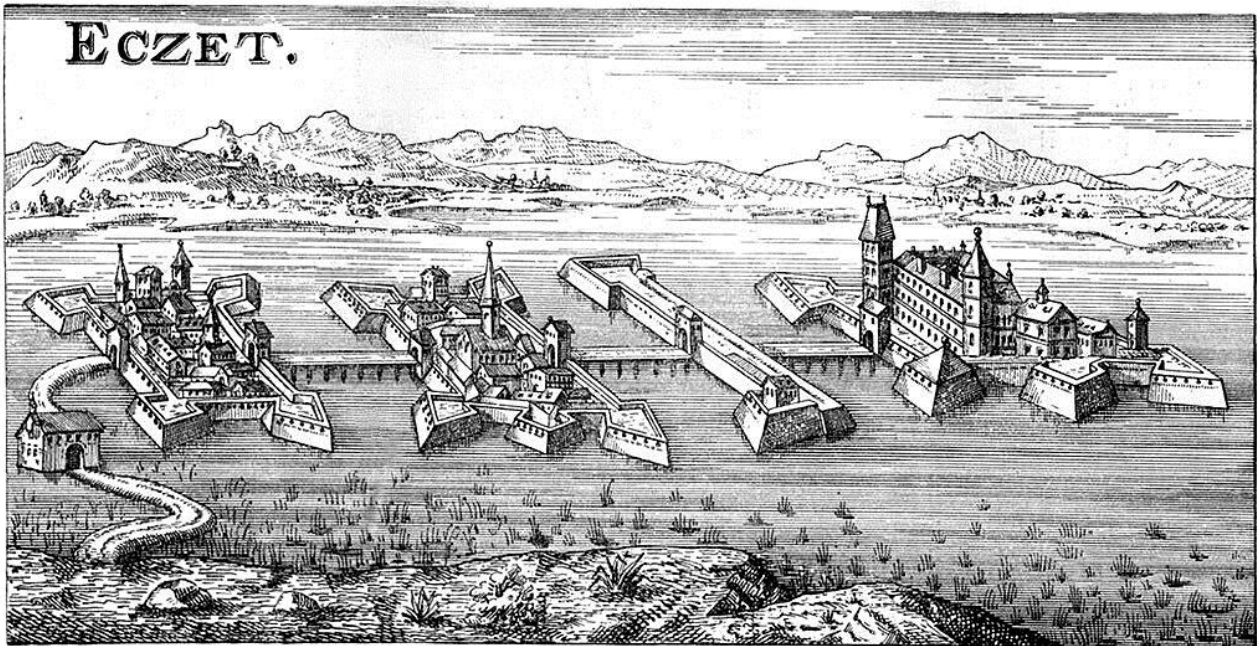
⁵⁹ Borsi: leírását lásd fentebb.

⁶⁰ PAULER Gy.: *Wesselényi*, II. köt. 258–259.

⁶¹ J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 17.

⁶² A tallér árfolyama Nyugat-Magyarországon és Ausztriában ekkor 96–102 krajcár között mozgott, 1 rénes forint viszont 60 krajcárt ért. HUSZÁR L.: *Pénzforgalom*, 59.

⁶³ PAULER Gy.: *Wesselényi*, II. köt. 258.; Vö.: R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 96.; J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 17.

ECHED VÁRA.

«Das ehmal gedrückte, vom Türken berückte, nun trefflich erquickte Königreich Hungarn. Frankfurt u. Leipzig 1688.» czimü munka mellékletének hű mása.

9. kép: Ecsed vára, a Báthoryak egykoron erős fészke, majd a Rákócziak birtoka

A nagy bajban vigaszt jelenthetett a fejedelmi pár számára második gyermekük, Julianka megszületése 1672-ben, majd 1676-ban Ferkó. Az apa akarata szerint a keresztségben második névként Lipótot kapta,⁶⁴ annak az uralkodónak a nevét, aki az édesanya rokonait kivégeztette! Micsoda arculcsapása lehetett ez a Zrínyi családnak és a feleségnek!⁶⁵

Három hónappal a kis trónörökös megszületése után I. Rákóczi Ferenc azonban hirtelen meghalt; a fiatalasszony özvegyen maradt két gyermekével és a hatalmas uradalmakkal, várakkal. Joggal lehetett attól tartani, hogy az uralkodó a gyermekek fölé hivatalos gyámot nevez ki, aki a birtokok felett is diszponál majd. Ezt elkerülendő, az özvegy azonnal bejelentette törvényes jogigényét a gyámságra, amelyet a király megadott neki. Ez némi csekélyke kárpoztást jelenthetett számára a Zrínyieket ért szörnyű tragédia ellenében; a gyámsággal Zrínyi Ilonára szállt a Rákóczi család minden birtokának intézési joga és politikai hatalma: a várak, a majorságok, a tokaji és tarcali szőlőbirtokok, az officinák és Sáros vármegye főispáni tiszte. Ebben támadt ellentét anyósa és közte. Báthory Zsófiának 1680-ban bekövetkezett halála után ismételen előkerült a gyámság, illetve a vagyon

⁶⁴ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 108.

⁶⁵ II. Rákóczi Ferenc a második keresztnévét, Lipótot sohasem használta.

kezelésének kérdése,⁶⁶ de az özvegy fejedelemasszony az uralkodótól újabb védlevelet kapott.⁶⁷

10. kép: II. Rákóczi Ferenc gyermekkori képe

⁶⁶ Báthory Zsófia gyóntatója, a jezsuita Kiss Imre páter megpróbálta megszerezni a gyámi teendőket, s ezzel a birtokok egy részét az uralkodónak átjátszani, de Zrínyi Ilonának, egyházi pártfogói segítségével, sikerült azt kivédenie. Vö. R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 118.; MESZLÉNYI Antal: *Báthory Zsófia élete és végrendelete (1628–1680)*. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1939. A Rákóczi-kincsekről lásd részletesen: SZTANCSNÉ KARDOS Tímea: *Zrínyi Ilona és a Rákóczi-kincsek*. In: HALÁSZ Magdolna PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó (szerk.): *Rákóczi és Kassa. Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából*. Kassa, 2016. október 26–29. Sárospatak, 2016. 16–29.

⁶⁷ J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 19.

Zrínyi Ilona igazi nagyasszonyként, okosan és céltudatosan nevelte gyermekeit és gondozta uradalmait. A hatalmas birtokok kézben tartása, még kiváló gazdatisztek segítségével is, hatalmas munkát, odafigyelést és hozzáértést igényelt. Az özvegy nemcsak a gyermekek nevelését és a szorosabban vett udvartartás irányítását, hanem a birtokok gazdasági és pénzügyi igazgatását is kiválóan elvégezte, pedig mindez alapvetően férfifeladat volt.

Valószínűleg özvegysége idején, talán valamely gazdasági vagy politikai ügyintézés során ismerkedett meg az ifjú Thököly Imrével – nem tudjuk pontosan a körülményeket. Egyik későbbi levelében azt írta, hogy Thököly Imrének öt évig kellett rá várnia.⁶⁸ Thököly ekkor még Erdélyben élt, és a teljes nagykorúságot sem érte el, hiszen csupán húszéves volt – a felföldi főúri famíliák közül szinte utolsónak maradt evangélikus, és a családnak is ő volt az utolsó, egyetlen élő férfi tagja, miként Zrínyi Ilona első férje, I. Rákóczi Ferenc.

Thököly Imre nem csupán főúri családban született, hanem fejedelmi rokonsággal is büszkélkedhetett; nagyanyja Thurzó György nádor⁶⁹ leánya, Katalin volt⁷⁰, édesanyja pedig rokonságban állt Bethlen Gábor fejedelemmel. Apja, Thököly II. István gróf (1623–1670) Bethlen unokahúgának, iktári Bethlen Annának leányát, ráthóti Gyulaffy Máriát vette feleségül. Ez pedig, nem utolsósorban, szép erdélyi birtokokat is jelentett, főként a huszti⁷¹ jószágot és a máramarosi főispánságot.⁷² Magyarországi birtokai az erdélyinél jóval jelentősebbek voltak, bár 1670 után azokat a király elkoboztatta Thököly II. István grófnak a Wesselényi mozgalomban való részvétele miatt. Imre gróf dédapja, Thököly Sebestyén által megszerzett javak a következők voltak: a 42 ezer forintért megváltott késmárki és savnyiki uradalom⁷³,

⁶⁸ TAKÁCS S.: *Zrínyi*, 292. Idézi még: R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 126.

⁶⁹ Bethlenfalvi Thurzó György gróf (1567–1616): Nagybicse örökös ura, Árva vármegye örökös főispánja, 1609-től haláláig a Magyar Királyság nádora. NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*. XI. köt. Ráth Mór, Pest, 1865, 208–209.

⁷⁰ NAGY I.: *Magyarország*, XI. köt. 288.

⁷¹ Huszt: vár és város a Huszti járásban. A vár védte az ún. öt máramarosi koronavárost. Az Erdélyi Fejedelemséghez tartozott, a fejedelmek, Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György szerezte meg. Ma: Huszt, UK.

⁷² NAGY I.: *Magyarország*, I. köt. 283.

⁷³ Thököly Sebestyén Késmárkot és Savnyikot 1579-ben szerezte meg. J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *A ponyvásszekértől a közjó szolgálatáig. Thököly Sebestyén pályafutása*. Hadtörténelmi Közlemények 102 (1992), 3. szám, 75–93, 77.

Késmárk, Kásmark: a Szepesség fővárosa, a XIII. században IV. Béla király százokat telepített le a területre, amely később városi rangot kapott, és fallal erősítette meg magát. Szabad királyi városi rangját a Thököly családdal vívott hosszú küzdelem után, 1655-ben nyerte vissza. A városban áll a régi vár romjain, a Thököly Sebestyén által épített reneszánsz kastély. (H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 204.) Ma: Kežmarok, SK.

Savnik, Savnyik, Sokavnik, Styavnik, Staunyk, Savnik, Schawnik település és vár: Szepes vármegyei szlovák mezőváros a Hernád folyó mentén, a savniki uradalom központja. (FÉNYES E.: *Magyarország*, IV. köt., 18.)

A Hernád partján álló nagy méretű, többtoronyos várat Thököly Sebestyén 1579-ben szerezte meg Lasky Alberttől, miként Késmárkot. A várat 1619-ben, Thököly Sebestyén fia, I. István építtette újjá. (H. TAKÁCS M.: *Magyarországi*, 235.) Ma: Spišský Štiavnik, SK.

Viborna (portio)⁷⁴, Hundertmarkt⁷⁵ részbirtoka, Lucsivna⁷⁶, Vikartóc⁷⁷, Kravan⁷⁸, Kuhbach⁷⁹, Hranovica (Grönitz)⁸⁰ és a már fentebb említett Sanvik.⁸¹ Ehhez jött a Thurzóktól megörökölt árvai⁸² – ekkor 69 községgel – és a lietavai⁸³ uradalom. Thököly II. István az árvai, a likavai, a késmárki és a rosenbergi⁸⁴ uradalmak után hatalmas összeget, évi százezer tallerra becsült jövedelmet húzott.⁸⁵

⁷⁴ Viborna, Bierbrunn, Sörkút: egykoron Szepes vármegyei szász község, Késmárkhoz közel. A XVIII. században elszlovákosodott. Ma: Výborná, SK.

⁷⁵ Hundertmarkt, Hundorffmark (!), Hondormarkt Száztelek, *Százvásár*: 1549-ben 9 jobbágyportával rendelkező község Szepes vármegyében, ekkor Lasky Albert volt a birtokos. Thököly Sebestyén a Laskyaktól vette meg. (MAKSAY Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. Akadémiai, Budapest, 1990, 1–2. köt., 1. köt. 762.) A XVIII. században ruténok lakták. *Magyar Katolikus Lexikon* (MKL), szerk.: Diós István, VICZIÁN János, Szent István Társulat, Budapest, 1993. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%A1ztelek.html> (Letöltés: 2023. augusztus 10.) Ma: Stotince, SK.

⁷⁶ Lucsivna, Lautschburg, Laucsburg: Szepes vármegyei község, 1549-ben Lasky Albert tulajdonában volt. (MAKSAY F.: *Magyarország*, 2.köt. 764.) Ma: Lučivna, SK.

⁷⁷ Vikartóc: Szepes vármegyei község a Szepesszombati járásban, Liptó vármegye határán. 1549-ben Lasky Albert volt a birtokos. (MAKSAY F.: *Magyarország*, 2. köt. 766.) Lakossága a XVIII. században szlovák. FÉNYES E.: *Magyarország*, IV. köt. 301.

⁷⁸ Kravan, Kraven, Kraveny, Kuhschwanz, Kravján, Erzsébetháza: Szepes vármegyei település, a XIX. századvégi magyarosított nevét katolikus templomának védőszentjéről kapta. Ez a község is Lasky Albert birtokában volt, mielőtt Thököly Sebestyén megszerezte. (MAKSAY F.: *Magyarország*, 2. köt. 763.) Ma: Kravany, SK.

⁷⁹ Kuhbach, Kubach: Szepes vármegyei település, 1549-ben Lasky Albert tulajdonában volt. (MAKSAY F.: *Magyarország*, 2. köt. 763.) Ma: Kravany, SK.

⁸⁰ Hranovnica, Hranovice, Ranowycy, Hranovce, Gránic, Grénic, Grönicz, (a XIX. század végétől) Szepesvéghely: Árpád-kori, a német soltész-jog alapján alapított határőrfalu, nevének eredete, „granica” (határ) megnevezése is erről áruklodik. Jelentős mezőváros, ill. bányaváros a Laskyak birtokában. (MAKSAY F.: *Magyarország*, 2. köt., 762.) Ma: Hranovice, SK.

⁸¹ A birtokok felsorolását lásd: NAGY Erzsébet: *Magyarázatok a „legnagyobb földbirtokosok a Habsburg-királyi Magyarországon 1630–40-es években” című térképhez*. Agrártörténeti Szemle 29 (1987), 1–2. szám, 190–213, 209–210.

⁸² Árva vára és tartománya: már az Árpád-korban igen fontos határ menti királyi várnak számított a magas sziklagerinre épített erősség. 1546-tól I. Ferdinánd király (1526–1564) bírta, amelyhez ekkor 21 falu tartozott. (Lásd: MAKSAY F.: *Magyarország*, 1. köt., 118.) 1556-ban házasság útján került a Thurzók kezére. Az uradalom a XVII. században 6 mezővárost, 175 falut és több tízezer hold földet jelentett. Ma: Orava, (a település: Oravský Podzámok, Árvaváralja), SK.

⁸³ Lietava, Lejtava, Zsolnalitva: hegyen épült középkori vár és mezőváros az egykori Trencsén vármegyében. A XV. században a Szapolyaiak reneszánsz stílusban bővítették, majd házassággal a Thurzók kezére került. (FÉNYES E.: *Magyarország*, III. 28.) Ma: Lietava, SK.

⁸⁴ Rosenberg, Rozenberg, Rosomberk, Rózsahegy, *Ružomberok*: az egykori Liptó vármegyében, Likavától kissé délre, a Vág folyó mellett fontos kereskedelmi utak mentén alapult bányaváros. Városi rangját 1390-ben elveszítette, és a likavai uradalomhoz csatolták. A XVI. században újra virágzó mezőváros. (FÉNYES E.: *Magyarország*, IV. köt. 298.) A Vág folyó túlsó oldalán áll a XIV. században épült kastély (castellum). (<https://varak.hu/latnivalo/index/2052-Rozsahegy-Zsofia-varkastely/>. Letöltés: 2023. augusztus 17.) Ma: *Ružomberok*, SK.

⁸⁵ NAGY I.: *Magyarország*, XI. köt., 286.

11. kép: Alíírás: Thököly Imre ifjúkori arcképe. Korabeli festmény

Az Erdélyben bujdosó Thököly Imre 1678-ban már fontos kapcsolatokat épített ki a bujdosókkal, majd bizonyos ügyekben Zrínyi Ilonával kezdett levelezni.⁸⁶ 1680 februárjában Makovicán személyesen is találkoztak. Thököly tárgyalást folytatott az özvegy fejedelemasszonnyal csapatai elhelyezéséről.

1681 áprilisában IV. Mehmed szultán (1648–1687) Thökölynek nyújtott támogatást,⁸⁷ a kuruc hadmozdulatok is felerősödtek, és a magyarországi ellenállás is megnőtt. 1682. január 9-én a kuruc követek Isztambulban azt kérték, hogy Thökölyt nevezzék ki Magyarország fejedelmévé. A fiatal nagyúr előtt megcsillant a legfényesebb csúcs; Erdély fejedelme vagy/és Magyarország királya lesz – Európában már a királyságáról beszéltek.⁸⁸ Ehhez pedig kitűnő

⁸⁶ Thökölyt 1680. január 8-án, a szoboszlói gyűlésen a bujdosók fővezérékké választották.

⁸⁷ Thököly a nagyvezírnek 1681 márciusában küldött levelet, amelyben hangsúlyozta a Szapolyai-féle nemzeti királyság eszméjét. Vö.: VARGA J. János: *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben.* (História Könyvtár, Monográfiák 23), MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2007. 23., 180., 182–184.

1681. április 18-án a szultán fermánt állított ki Apafi Mihály fejedelem (1661–1690) számára azért, hogy a fejedelemség egész haderejével támogassa Thököly magyarországi hadmozdulatait.

⁸⁸ VARGA J. János: *Thököly Imre (1657–1705).* In: GEBEI Sándor (szerk.): *Az „üstökös kegyeltje.” Késmárki Thököly Imre (1657–1705): Thököly Imre születésének 350. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi tudományos konferencia*

legitimációs alapot nyújtott Zrínyi Ilonával, az özvegy fejedelemszonnal kötendő házassága. Európa-szerte ismert módszer volt az új király házasságkötése az özvegy királynéval/fejedelemmel – ezzel erősítvén meg trónutódlását még akkor is, ha az ara idősebb volt, mint a vőlegény. Ehhez azonban a király engedélyére is szükség volt, ugyanis Zrínyi Ilona semmit sem akart kockáztatni, főleg kiskorú gyermekei örökségét nem tette volna kétségessé – gyermekeiért mindent megtett, még későbbi férjének, Thökölynek is ellentmondva.

1682. június 15-én megtartották Munkácson az esküvőt.⁸⁹ A házassággal Thökölynek óriási szerencséje lett. Egyrészt Zrínyi Ilona kezével szerelmes, elpusztíthatatlan hűségű, őt halálig követő, támogató és betegségében ápoló asszonyt kapott. Zrínyi Ilona leveleiben „*édes kedves uram*”-nak, „*édes szívem uram*”-nak nevezte férjét – írásából sugárzik a szerelmes szeretet és hűség.⁹⁰ Másrészt Thököly kezére került a hatalmas Rákóczi-vagyon: 19 vár, sok száz falu, mezőváros és hatalmas, jól működő uradalmak.

Ezzel elkezdődött Thököly fejedelemsége, oszmán és európai szóhasználatban királysága; a Portától berátot kapott a *Köztes-Magyarország (Orta Madzsar)* feletti uralom elismerésére, a rendek jogainak biztosítására pedig tizen négy pontba foglalt nişân-típusú 'ahdnâmét állítottak ki.⁹¹

Azonban Thököly és vele együtt az európai közvélemény – egyelőre – nem gondolta, hogy az Oszmán Birodalom legyőzhető. 1683. szeptember 12-én azonban a keresztény felmentő sereg Bécs alatt akkora vereséget mért Kara Musztafa nagy létszámú hadára, hogy maga sem hitte el. A győzelem valósággal kényszerítette I. Lipót császárt és királyt a háború folytatására, pedig ő maga békét akart Keleten, hogy erejét Nyugat felé, a francia király ellen fordíthassa. Thököly még Bécs ostroma előtt, 1683 márciusában követeket küldött Sobieski János lengyel királyhoz (1674–1696), akit arról tájékoztatott, hogy a törökökkel a magyar szabadságjogok biztosítása végett kötött szövetséget. Célja az volt, hogy a lengyel királyra – ha a szerencse kedvezőtlenre fordulna – közvetítőként támaszkodhasson.⁹² Erre Bécs felmentése után

anyaga. Hajdúszoboszló, 2007. szeptember 25–26. Hajdúszoboszló Város Önkormányzata, Hajdúszoboszló, 2010, 71–87, 76.

⁸⁹ Gyöngyösi István Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságát költeményben (*Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságáról*) írta meg 1683 első felében. Megjelent: *Gyöngyösi István összes költeményei 1–4. köt.* MTA, Budapest, 1914–1937.

⁹⁰ Például: 1686. május 9-én, Munkácson keltezett levelében, és még több levélben is. In: SZILÁGYI Sándor (kiad.): *Zrínyi Ilona levelei.* Történelmi Tár, 3. évf. 3. szám, 417–424., 418–419.

A házasságukról többen is írtak. A szakirodalom megegyezik abban, hogy házasságukban az érdek is szerepet játszhatott, de a szeretet nagy volt közöttük. Munkács ostroma *alatt* is mindketten egymást becézgetve, egymásért aggódva, sűrűn leveleztek egymással. Vö.: MARKALY Aranka: *Érdek vagy szerelem? Thököly Imre és Zrínyi Ilona kapcsolata.* In: *Korunk*, 2016. 27. évf. 12. szám, 29–34.

⁹¹ PAPP Sándor: *Szabadság vagy járom? Török segítség kérdése a XVII. század végi magyar rendi mozgalmak idején.* *Hadtörténelmi Közlemények* 116 (2003), 3–4. szám, 657–661.; VARGA J. János: *Az „Orta Madzsar” szerepe Perényi Pétertől Thököly Imréig.* In: FODOR Pál – PÁLFFY Géza – TÓTH István György (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* (Gazdaság és társadalomtörténeti kötetek), Budapest, 2002. 419–420.; PAPP Sándor: *Kényszerű együttélés jogait tartalmazó oszmán szerződéslevelek ('ahnâmék) és kinevező iratok (berâtok).* In: J. ÚJVÁRY Zsuzsanna (szerk.): *Az oszmán-magyar kényszerű együttélés és hozadéka.* PPKE BTK, Piliscsaba. 2013. 37–54., 51.; Vö.: J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 25.

⁹² KÖPECZI Béla: *Tanulmányok a kuruc szabadságharcok történetéből.* Akadémiai, Budapest, 2004, 21–22.

szükség is volt, ám I. Lipót semmiféle egyezkedésről nem akart hallani. Thököly 1684-ben nemzetközileg menthetetlenül elszigetelődött, várait sorra veszítette el – Munkács kivételével, amelyet halálig hű felesége oroszlátként védelmezett –, majd bukása 1685-ben, a váradi pasa által történt letartóztatásával látványosan is végbement. És ettől kezdve már nem volt megállás a lejtőn. Zrínyi Ilona, aki ekkor állapotos volt, hosszasan és hősiezen védte Munkácsot. 1686-ban, amikor az ostromot vezető Caprara⁹³ megadásra szólította fel a nagyasszonyt, a következő levéllel válaszolt:

„...A várat fejedelmi magzataim számára nekem, az anyjuknak kell megvédelmezni, mert a gyermekek minden fegyverviselésre alkalmatlanok. Különb is ártatlanságuk és kiszolgáltatót gyenge mivoltuk igazsága lenne, hogy megvédje őket. A gyermekeknek mindenkor grácia jár a keresztény világban...”⁹⁴

A nagyasszony a végsőkig, 1688 januárjáig kitartott Munkács védelmében – bátorságával egész Európa csodálatát kiváltotta. A hosszúúra nyúlt ostrom idején nemcsak irányította a védelmet, intézte a hadi és a gazdasági ügyeket, hanem ápolta a sebesülteket és betegeket, erőt és reményt nyújtott katonáinak, cselédeinek, sőt még a híres Ilona-napot is rendre megtartották. Reménykedve írta leveleit férjének, de mivel Thököly nem tudta felmenteni a várat, az úrnő kénytelen volt a megadás mellett dönteni. Őt magát és gyermekeit Bécsbe vitték. Javaitól, birtokaitól, sőt – az ígéret ellenére – gyerekeitől is megfosztották, és hiába könyörgött azért, hogy legalább láthassa őket.

12. kép: Munkács vára

⁹³ Caprara, Aeneas Sylvius von (1631–1703): itáliai, bolognai arisztokrata származású gróf, a Német-római Birodalom tábornagya, a Habsburg uralkodó szolgálatában állt.

⁹⁴ CSATÁRY György (kiad.): *Zrínyi Ilona levelei Kárpátalján*. Forráskiadvány (A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának forráskiadványa). „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 2018, 18.

13. kép: Munkács vára, a belső udvar

A remény csupán Thököly Imrének török segítséggel Erdélybe történt betörése és a győzelmes zernyesti csata (1690. augusztus 21.) után villant fel; ugyanis tudomására jutott, hogy az elfogott Donathus Heisler tábornokért és Doria ezredesért cserében talán kiszabadulhat a bécsi fogságából. *„Isten áldja meg kegyelmedet, szerelmetes uram, minden áldásával. [...] Csak azt óhajtanám tudni, mi lesz velem? Kegyelmed itt akar-e hagyni, avagy kiváltani? Szépen kérem kegyelmedet, jó uram, bánjon emberségesen a foglyokkal, mert attól tartok, hogy ellenkező esetben velem is keményebben bánnak. Egyébként a jó Istenre hagyom magamat, és kegyelmed szeretetére. Nagy kincs a házastársak között az igaz szerelem és a lekötöttség. Ebben maradok én kegyelmednek igaz hitestársa!”* – írta a fejedelemasszony férjének.⁹⁵ Mivel a foglyocseréről szóló tárgyalások igen akadoztak, Zrínyi Ilona egyre türelmetlenebbül várta a híreket Thökölyről és az eseményekről. 1691. november 25-én, Kinsky grófnak címzett levelében ismét tanúságot tett határtalan szerelméről és önfeláldozásáról:

„[...] a házasságbeli szeretet, hűség és kötelességtudás nemcsak a boldogságban, de a nagy boldogtalanságban is segít. Bár meg tudnám váltani uram életét az én halálommal. Kész vagyok rá, amint az a becsületes asszonynak kötelessége is.”⁹⁶

Zrínyi Ilona – végül sok szenvedés után – 1692 januárjában elindulhatott hosszú útjára férje után, akivel előbb Pozsarevácott, majd az Oszmán Birodalom belsőbb területén élt anélkül, hogy még életében láthatta volna gyermekeit, vagy reménye lett volna a visszatérésre. Fiától

⁹⁵ TAKÁTS S.: *Zrínyi*, 293. Idézi még: J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 26.

⁹⁶ TAKÁTS S.: *Zrínyi*, 295. Idézi még: J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 26–27.

ekként búcsúzott Bécsben írt levelében: „*Bárhová vet a sors, maradok mindenütt és mindenkor a te forrón szerető anyád: Zrínyi Ilona.*”⁹⁷

Megérkezvén az Oszmán Birodalomba, Thököly Imre – török csapatokkal – még részt vett a század végi küzdelmekben. Az 1699-ben kötött karlócai béke után azonban a Porta a bujdosókat a birodalom távolabbi területére, a nikomédiai Izmitbe telepítette.

Megtörhetetlen lelkét istenhite és Szűz Mária erősítette. A nagyasszony több gyermekét is elveszítette, mégsem panaszkodott; a száműzetésben, nem kevés szükség közepette is, szolgálta és gyógyította beteges urát, míg a halál 1703. február 18-án el nem szólította.⁹⁸ Azonban még megérte a hírt, hogy fia megszökött a bécsújhelyi börtönből.⁹⁹

Hamvait fia és férje földi maradványaival együtt hozták haza 1906-ban, majd őt és a Nagyságos Fejedelmet a kassai Szent Erzsébet-dóm kriptájába helyezték örök nyugalomra.

14. kép: II. Rákóczi Ferenc arcképe, Mányoki Ádám festménye

⁹⁷ TAKÁTS S.: *Zrínyi*, 297–298. Idézi még: J. ÚJVÁRY Zs.: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona*, 27.

⁹⁸ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 282.

⁹⁹ R. VÁRKONYI Á.: *Zrínyi Ilona*, 282.

Epilógus

Zrínyi Ilona rendíthetetlen hitét Szűz Mária mély tisztelete is táplálta. Tudjuk, hogy egy kis falusi templomból az anyósa, Báthory Zsófia a munkácsi vár kápolnájába vitetett egy kegyképet, amelyet a Nagyasszony magával vitt 1688-ban Bécsbe, majd onnan a messzi száműzetésbe, Törökországba – Szűz Mária elkísérte őt hányatott életében.

A kegykép története ott kezdődött, hogy egy Ung vármegyei kis település, Klokocsó¹⁰⁰ görögkatolikus közösségében *Az istenszülő elszenderedése* tiszteletére szentelt fatemplom ikonosztázionjának Mária-ikonja, a hagyomány szerint, véresen könnyezett, amikor 1670-ben az oda menekült lakókra a kurucok rátörték az ajtót, és a szentképet is összevagdalták.¹⁰¹ A kép *Hodigitria* típusú Istenszülő-ikon, bal karján a gyermek Jézussal. A korabeli festésmód szerint Mária vörös mafóriont viselt, amelyet általában három csillag díszít, egy-egy a két vállon, egy pedig a homlokon.¹⁰² A templomot a katonák fel is gyújtották, de a kép sértetlen maradt. A könnyező ikont elvitték Eperjesre, majd onnét Báthory Zsófia a munkácsi vár kápolnájába vitette, és rubintokkal, gyémántokkal, valamint egyéb drágakövekkel, igazgyöngyökkel díszes koronával ékesítette a Madonnát és a kis Jézust. Ezt a díszes képet vitte magával Zrínyi Ilona a száműzetésbe. Halála után, 1705-ben II. Rákóczi Ferenc visszahozatta Munkácsra.

A Rákóczi vezette szabadságharc leverése után, 1711. augusztus 11-én a császáriak lefoglalták, leltárba vették, majd Bécsbe szállították az ikont. Feltételezhetően a bécsi Stephansdom alatti kápolnában őrizték, de azóta nyoma veszett. Eperjes város visszakérte a kegyképet Mária Teréziától (1740–1780) – akkor még megvolt –, de csupán egy másolatot kaptak vissza.¹⁰³ Azon a következő magyar nyelvű felirat olvasható: *„Boldog Asszony valóságos képe, mely 1670 Felső Magyarországon Vinna várához tartozó Klokocsó nevü orosz falu templomában sokak láttára elsőben könyezni, s azután némely eretnekek késsel szurások után orczáján legörgő könyhullatással sirni láttatott”*. A kép hátoldalára ragasztott papíron magyarul és latinul az áll, hogy a kép másolatként készült a régiről (*ex alia antiqua*), és 1769. március 12-én gróf Sztáray János Fülöp császári és királyi kamarás és a királyi Helytartótanács tanácsosa, valamint Neuhold János udvari kamarai tanácsos Eperjes városába vitették *„az előbbi helyett”*, továbbá *„Pinxit F. G. Kramer Anno 1769”*.¹⁰⁴

A kegykép tisztelete ténylegesen a XX. század elején kezdődött. 1907-ben a kegyképet aranykeretbe foglalták, Mária-ünnepeken kitették tiszteletadásra. A püspöki kápolna oltárán őrizték 1950-ig, amikor a görögkatolikus egyházat a kommunista rezsim betiltotta. Amikor 1990-ben újraindulhatott a görögkatolikus egyház élete, és a püspöki rezidenciát is visszakapták, a kép már nem volt a helyén.

¹⁰⁰ Klokocsó, más néven: Klátóc, 1899-től Hajagos. Puskás Bernadett: A kolokocsói kegykép másolatai. = *ATHANASIANA* 30 (2009) 181–189, 182.

¹⁰¹ Más forrás szerint megtaposták.

¹⁰² PUSKÁS B.: A klocsokói, 182.

¹⁰³ PUSKÁS B.: A klocsokói, 184–185.

¹⁰⁴ PUSKÁS B.: A klocsokói, 185.

Az eperjesi első másolatról további két másolat is készült, amelyen azonban már nincs semmiféle felirat.¹⁰⁵ Erről a másolatról készítettek a szlovák görögkatolikus hívek másolatot és vitték Rómába, a Szent Péter-bazilikába, amely előtt Ferenc pápa imádkozott 2021. június 29-én, Szent Péter és Pál ünnepén.¹⁰⁶

15. kép: A klokocsói Istenszülő kegykép magyar felirattal ellátott másolata, amelyet a Kassai Egyházmegye szlovák görögkatolikus hívei vittek Rómába, a Szent Péter-bazilikába

¹⁰⁵ Puskás B.: A klocokói, 187–188.

¹⁰⁶ Magyar Kurír, 2021. június 30. (<https://www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/a-magyar-feliratu-kegykep-amely-elott-ferenc-papa-imadkozott-klococsoi-istenszulo-ikon>. Letöltés ideje: 2024. március 20.)

Képek jegyzéke:

1. Zrínyi Péter horvát bán (1621–1671), Zrínyi Ilona édesapja. Ismeretlen festő, XVII. század, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok (MNM TK) Ltsz. 1523 (Magyar Digitális Múzeumi Könyvtár)
2. A középkori zborói várrom, amelyen ma állagmegóvó javításokat és nagyszerű kezdeményezésre építéseket hajtanak végre.
(https://hu.wikipedia.org/wiki/Zbor%C3%B3#/media/F%C3%A1jl:Veza_Zborovskeho_hradu.jpg, letöltés: 2023. augusztus 10.)
3. Bribir – ahonnet a Zrínyiek származtak. A régi templom reneszánsz Madonnája. (A szerző felvétele)
4. A zborói reneszánsz templom. <https://rakoczimuzeum.hu/index.php/hu/friss-hirek/43-rovid-hirek/184-makovica-vara-es-az-eltunt-zboroi-kastely>. Letöltés: 2023. augusztus 10.
5. A zborói kastély – metszet a XIX. századból, újságrészlet. OSZK, Digitális képtárház, DKA-049459. (<https://dka.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=49459>)
6. I. Rákóczi Ferenc választott erdélyi fejedelem. Ismeretlen festő, XVII. század. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (MNM TK), leltári szám: 1953.179. (Magyar Digitális Múzeumi Könyvtár)
7. A Rákóczi család birtokai 1648-ban. Hóman Bálint munkái. OSZK, Digitális képtárház, DKA-020643.
8. Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc temetése. Ismeretlen festő, XVII. század. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok (MNM TK). Ltsz.: 1591.
9. Ecsed várának látképe 1688-ban. Gottfried Prixner (1746–1819) pesti rézmetsző metszete a „Das ehemals gedrückte, vom Türken berückte, nun trefflich erquickte Königreich Hungarn” című korabeli mű melléklete alapján. Gottfried Prixner (1746–1819) – <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0007/bsb00071640/images/index.html?seite=15&fip=193.174.98.30>
10. II. Rákóczi Ferenc gyermekkori képe. Ismeretlen festő, XVII. század vége. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (MNM TK), Ltsz.: 2254
11. Thököly Imre ifjúkori képe. Ismeretlen korabeli festmény. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (MNM TK), Ltsz.: 2211.
12. Munkács vára. A szerző felvétele.
13. Munkács vára, a belső udvar. A szerző felvétele.
14. II. Rákóczi Ferenc portréja. Mátyóki Ádám festménye. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok (MNM TK), Ltsz.: 1965.008.
15. A klokcsoi Istenszülő kegykép magyar felirattal ellátott másolata, amelyet a Kassai Egyházmegye szlovák görögkatolikus hívei vittek Rómába, a Szent Péter-bazilikába. (Forrás: Magyar Kurír, 2021. június 30., <https://www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/a-magyar-feliratu-kegykep-amely-elott-ferenc-papa-imadkozott-klokcsoi-istenszulo-ikon>)

Irodalom

- BARTA János: *Miért halt meg Zrínyi Péter? A Wesselényi összeesküvés története*. Móra, Budapest, 1986.
- CSATÁRY György (kiad.): *Zrínyi Ilona levelei Kárpátalján*. Forráskiadvány (A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának forráskiadványa). „RIK-U” Kft., Beregszász – Ungvár, 2018.
- CSEREI Mihály: *Erdély históriája (1661–1711)*. Kiad: BÁNKÚTI Imre. Európa, Budapest, 1983.
- FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára*. I–IV. köt., Pesten, 1851.
- Gyöngyösi István *összes költeményei 1–4. köt.* MTA, Budapest, 1914–1937.
- GYÖNGYÖSI István: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona házassága. Palinódia (Kesergő nimfa)*. Balassi, Budapest, 2000.
- H. TAKÁCS Marianna: *Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI–XVII. század)*. Akadémiai, Budapest, 1970.
- HANGAY Zoltán: *Erdély választott fejedelme, Rákóczi Zsigmond*. Zrínyi, Budapest, 1987.
- HUSZÁR Lajos: *Pénzforgalom és pénzügyviszonyok Sopronban*. In: DÁNYI Dezső, ZIMÁNYI Vera: *Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig*. Akadémiai, Budapest, 1989, 22–63.
- J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *A Lónyay család és a Lónyay nők a 17. században*. In: *A Lónyayak*. Tudományos konferencia 2022-ben, Lónyay Menyhért tiszteletére, Tuzsér, megjelenés alatt.
- J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *A ponyvásszekértől a közjó szolgálatáig. Thököly Sebestyén pályafutása*. Hadtörténelmi Közlemények 102 (1992), 3. szám, 75–93.
- J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Az Esterházy család birtokpolitikája, különös tekintettel Esterházy Pálra*. In: ÁCS Pál (szerk.): *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén*. RECITI, Budapest, 2015, 67–88.
- J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona ifjú évei*. In: ŐZE Sándor, SZELKE László (szerk.): *Res Publica Confoederata. Tanulmányok Zrínyi Ilona születésének 375. és halálának 315. évfordulója tiszteletére*. Szent István Társulat, Budapest, 2018, 11–27.
- KAMINSKÝ Vladimír: *A zborói vár megmentése*. In: HALÁSZ Magdolna, PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó: *Rákóczi és Kassa. Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából*. Kassa, 2016. október 26–29. Kassai Polgári Klub, Sárospatak, 2016, 148–151.
- KÖPECZI Béla: *Tanulmányok a kuruc szabadságharcok történetéből*. Akadémiai, Budapest, 2004.
- Magyar Katolikus Lexikon (MKL)*, szerk: DIÓS István, VICZIÁN János, Szent István Társulat, Budapest, 1993. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%A1ztelek.html>. Letöltés: 2023. augusztus 10.
- MAKKAI László: *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai 1631–1648*. Akadémiai, Budapest, 1954.
- MAKSAY Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. 1–2. köt. Akadémiai, Budapest, 1990.
- MARKALY Aranka: *Érdek vagy szerelem? Thököly Imre és Zrínyi Ilona kapcsolata*. In: *Korunk*, 2016. 27. évf. 12. szám, 29–34.
- MESZLÉNYI Antal: *Báthory Zsófia élete és végrendelete (1628–1680)*. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1939.

- NAGY Erzsébet: *Magyarázatok a „legnagyobb földbirtokosok a Habsburg-királyi Magyarországon 1630–40-es években” című térképhez.* Agrártörténelmi Szemle 29 (1987), 1–2. szám, 190–213.
- NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi tábákkal.* I. köt. Kozma Vazul, Pest, 1857.
- NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi tábákkal.* XI. köt. Ráth Mór, Pest, 1865.
- Nagyecsed. In: *Magyar várak, Nagyecsed,* <https://www.monitormagazin.hu/ajanlo/45266>. Letöltés: 2022. március 20.
- Nagykálló. In: *Múlt-kor történelmi magazin.* 2009. március 20. https://mult-kor.hu/20090320_hetvegi_varkalauz_nagykallo.
- PAPP Sándor: *Kényszerű együttélés jogait tartalmazó oszmán szerződéslevelek (‘ahnâmék) és kinevező iratok (berâtok).* In: J. ÚJVÁRY Zsuzsanna (szerk.): *Az oszmán-magyar kényszerű együttélés és hozadéka.* PPKE BTK, Piliscsaba. 2013. 37–54.
- PAPP Sándor: *Szabadság vagy járom? Török segítség kérdése a XVII. század végi magyar rendi mozgalmak idején.* Hadtörténelmi Közlemények 116 (2003), 3–4. szám, 657–661.
- PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése. 1664–1671.* I–II. köt., Budapest, 1876.
- PUSKÁS Bernadett: *A klokcsoói kegykép másolatai. = ATHANASIANA 30 (2009) 181–189.*
- R. VÁRKONYI Ágnes: *„Felemeljük szemeinket az nagy hegyekre...” (Amit megőrzött, és amit továbbadott).* In: TAMÁS Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemszövege. Lorántffy Zsuzsanna. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára.* I–II. köt. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 40), Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Sárospatak, 2000, I. köt. 25–40.
- R. VÁRKONYI Ágnes: *Rendi szervezkedés és kuruc mozgalom (1664–1685).* In: R. VÁRKONYI Ágnes (szerk.): *Magyarország története 1526–1686.* III/2., 1155–1272., 1155., 1176. stb.
- R. VÁRKONYI Ágnes: *Zrínyi Ilona „Európa legbátrabb asszonya”.* Magyar–Török Baráti Társaság, Budapest, 2008.
- R. VÁRKONYI Ágnes: *Zrínyi Miklós szövetsége Wesselényivel és Nádasdyval a török ellen 1663-ban.* Történelmi Szemle, XXVII (1984), 3. szám, 341–369.
- Rózsahegy, Vízivár, Zsófia-kastély (<https://varak.hu/latnivalo/index/2052-Rozsahegy-Zsofia-varkastely/>) Letöltés: 2023. augusztus 17.
- SÁROSSY, Štefan: *A nagysárosi kastély.* In: HALÁSZ Magdolna, PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó (szerk.): *Rákóczi és Kassa. Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából.* Kassa, 2016. október 26–29. Kassai Polgári Klub, Sárospatak, 2016, 141–147.
- SERFŐZŐ Szabolcs: *Egy képmás metamorfózisa: Zrínyi Ilona arcképének eredete és recepciótörténete.* BTK ITI Reneszánsz Osztály felolvasóülései. <https://mtabtk.videotorium.hu/hu/recordings/44943/egy-kepmas-metamorfozisa-zrinyi-ilona-arckepenek-eredete-es-receptiotortenete>. Letöltés: 2022. március 20.
- SZILÁGYI Sándor (kiad.): *Zrínyi Ilona levelei.* Történelmi Tár 1880. 3. sorozat, 3. köt. 417–424.
- SZTANCSNÉ KARDOS Tímea: *Zrínyi Ilona és a Rákóczi-kincsek.* In: HALÁSZ Magdolna PALENČÁRNÉ CSÁJI Ildikó (szerk.): *Rákóczi és Kassa. Nemzetközi konferencia II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak 110 éves hazahozatala alkalmából.* Kassa, 2016. október 26–29. Sárospatak, 2016. 16–29.

- TAKÁTS Sándor: *Zrínyi Ilona Bécsben*. In: TAKÁTS Sándor: *Régi magyar nagyasszonyok*. Budapest, 1982, 287–299.
- VÁLYI András: *Magyar országnak leírása*, I–III. köt. Királyi Universitas, Budán, 1796–1799.
- VÁLYI András: *Magyar országnak leírása*. 1–3. köt. Budán, 1796–1799.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarország-leirasa-valyi-andras-B764D/p-B987E/podbrest-B9AF1/>
- VARGA J. János: *Az „Orta Madzsar” szerepe Perényi Pétertől Thököly Imréig*. In: FODOR Pál – PÁLFFY Géza – TÓTH István György (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. (Gazdaság és társadalomtörténeti kötetek), Budapest, 2002. 419–420.
- VARGA J. János: *Thököly Imre (1657–1705)*. In: GEBEI Sándor (szerk.): *Az „üstökös kegyeltje.” Késmárki Thököly Imre (1657–1705): Thököly Imre születésének 350. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi tudományos konferencia anyaga*. Hajdúszoboszló, 2007. szeptember 25–26. Hajdúszoboszló Város Önkormányzata, Hajdúszoboszló, 2010, 71–87.
- VARGA J. János: *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben*. (História Könyvtár, Monográfiák 23), MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2007.
- VÉGH Ferenc: *A „Magyar Márs” árnyékában? Az ismeretlen Zrínyi Péter*. *Hadtörténelmi Közlemények* 133 (2020), 4. szám, 805–826.